BOUWEN AAN SOCIAAL-ECOLOGISCHE BESCHERMING VOOR BELGIË

Verslag voor de Federale Overheidsdienst (FOD) Sociale Zekerheid

SAMENVATTING

Auteurs :

Vielle Pascale (UCLouvain)
Fransolet Aurore (ULB)
Laurent Éloi (Sciences Po Paris)
Armeni Chiara (ULB)
Henet Sacha (UCLouvain)
Bauler Tom (ULB)
Lamine Auriane (UCLouvain)
Dorssemont Filip (UCLouvain)

Brussel, Februari 2025

ULB UNIVERSITÉ LIBRE DE BRUXELLES

UCLouvain

Dit document is een samenvatting van een rapport dat werd opgesteld in het kader van het project “Protections Et risques sociaux-écologiques en TransitionS” (PRETS, Beschermingen en Socio-ecologische Risico’s in Transities) in opdracht van de Federale Overheidsdienst (FOD) Sociale Zekerheid en geleid door een consortium van onderzoekers van de Université catholique de Louvain (UCLouvain), de Université Libre de Bruxelles (ULB) en Éloi Laurent (Sciences Po Paris), gecoördineerd door Prof. Pascale Vielle (UCLouvain).

Het document citeren :

Vielle P., Fransolet A., Laurent É., Armeni C., Henet S., Bauler T., Lamine A., en Dorssemont F. (2025) Bouwen aan sociaal-ecologische bescherming voor België. Verslag voor de Federale Overheidsdienst (FOD) Sociale Zekerheid. Samenvatting. Brussel: Februari 2025.
https://doi.org/10.5281/zenodo.15800659

Het volledige verslag is beschikbaar via de volgende link: https://sonya.sciences.ulb.be/navigation/projets-de-recherche/prets

Belangrijkste bijdragen en aanbevelingen

Onze productie- en consumptiepatronen hebben de biosfeer decennialang diepgaand gedestabiliseerd, bestaande kwetsbaarheden verergerd en nieuwe risico's veroorzaakt die de sociale en politieke stabiliteit over de hele wereld in toenemende mate bedreigen. Deze "sociaal-ecologische" risico's benadrukken de noodzaak om de grenzen van sociale bescherming te verleggen en geschikte collectieve beschermingsprogramma's te ontwerpen - met andere woorden, een **"sociaal-ecologische bescherming"** op te bouwen.

Dit rapport wil een bijdrage leveren aan het debat over de opkomst van sociaal-ecologische bescherming in België door middel van drie belangrijke bijdragen:

- een "matrix van sociaal-ecologische risico's", een origineel instrument om deze risico's te karakteriseren en de ontwikkeling van een sociaal-ecologisch beschermingsbeleid te ondersteunen;
- perspectieven voor de omvorming van de sociale zekerheid naar een sociaal-ecologische bescherming die beantwoordt aan de eisen van een rechtvaardige overgang;
- de definitie van de leidende beginselen van governance en de concrete instrumenten die nodig zijn om deze sociaal-ecologische bescherming te implementeren.

Op basis hiervan **formuleren we zeven kernaanbevelingen** om de sociaal-ecologische bescherming in België te institutionaliseren. Deze aanbevelingen, samengevat in het kader hieronder, zijn gebaseerd op het idee dat we moeten afstappen van een reactieve aanpak van crisisbeheer en een proactieve structurele aanpak moeten omarmen om sociaal-ecologische risico's te voorkomen en ons eraan aan te passen, alsook om de verliezen en schade veroorzaakt door deze risico's te compenseren en te herstellen.

EEN NIEUWE GENERATIE SOCIAAL-ECOLOGISCHE BESCHERMINGEN VOOR EEN RECHTVAARDIGE OVERGANG IN BELGIË

DEMOCRATISERING VAN HET ONTWERP EN DE UITVOERING VAN SOCIAAL-ECOLOGISCHE BESCHERMING

- Het institutionaliseren van **zinvolle, voortdurende participatie van alle belanghebbenden** om sociaal-ecologische risico's te karakteriseren en collectief beschermingsbeleid voor te stellen om deze risico's aan te pakken. Deze participatie moet:
  - op **alle bestuursniveaus worden geïmplementeerd**.
  - in nauwe, dynamische samenwerking en geleid door de eisen van een rechtvaardige overgang, degenen samenbrengen die betrokken zijn bij de **politieke besluitvorming** (politici, overheden, openbare bureaus voor de statistiek), **in het veld** (NGO's, vertegenwoordigers van de arbeidswereld en burgers) **en in het onderzoek**.
  - **bijzondere aandacht te besteden aan de behoeften en vaardigheden van de meest kwetsbare groepen,** die als referentiepunt zullen dienen voor het opbouwen en veralgemenen van sociaal-ecologische bescherming (zie commitment from experienced experts by the SPP Social Integration)

COLLECTIEVE BESCHERMINGSFUNCTIES BUNDELEN OM SOCIAAL-ECOLOGISCHE RISICO'S HET HOOFD TE BIEDEN

- **De bevrediging van basisbehoeften garanderen:**
  - op democratische wijze **een pijler van menselijke basisbehoeften definiëren die compatibel is met het respect voor de planetaire grenzen**, en die voor iedereen in alle omstandigheden moet worden gegarandeerd, ook in het geval van ecologische schokken (pandemieën, overstromingen, hittegolven, droogte, enz.) (zie het werk van CERAC voor de aanpassing van het kader van de planetaire grenzen in België)
  - **Universele basisdiensten (UBS)** invoeren die iedereen gratis of tegen een zeer betaalbare prijs toegang bieden tot essentiële openbare diensten om deze basisbehoeften te garanderen.

- **Inkomsten behouden bij schokken:**

  - de materiële werkingssfeer van **werkloosheidsuitkeringen** uitbreiden tot sociaal-ecologische risico's (zie bijvoorbeeld de "climate permits" adopted in Spain in 2024).

- **Bevorderen van inclusie in activiteiten en sectoren van sociaal-ecologisch belang**:

  - een "recht op herkwalificatie en opleiding" formeel erkennen.
  - in alle back-to-work regelingen voorrang geven aan opleidingen voor banen in de ecologische transitie.
  - werkgelegenheidssubsidies heroriënteren naar ondersteuning van activiteiten in sectoren van sociaal-ecologisch belang (bijv. hernieuwbare energie, energierenovatie, biologische landbouw, volksgezondheid, bestrijding van sociaal isolement, enz.
  - een rechtvaardig overgangsinkomen invoeren om werknemers te ondersteunen die zich willen omscholen in beroepen van sociaal-ecologisch belang (zie bijvoorbeeld: het proefproject met het ecologisch overgangsinkomen in het kanton Vaud)
  - een baangarantiestelsel ontwikkelen om ervoor te zorgen dat iedereen die kan en wil werken toegang heeft tot een baan van sociaal-ecologisch belang, betaald door de staat.
  - het ouderschapsverlof uitbreiden met zinvolle participatieactiviteiten voor een rechtvaardige overgang
  - de beroepen in de zorg voor mensen en ecosystemen te versterken en te ondersteunen door de arbeidsomstandigheden en de beloning te verbeteren en passende en toegankelijke infrastructuren op te zetten.

- **Sociaal-ecologische risico's voorkomen door de gezondheid van mens en ecosysteem te bevorderen**

  - de preventie van lichamelijke en geestelijke gezondheid versterken, met name in termen van het bevorderen van gezond gedrag, het voorkomen van gedrag dat schadelijk is voor de gezondheid en het verbeteren van de toegang tot gezondheidszorg, om de veerkracht van bevolkingen ten aanzien van sociaal-ecologische risico's te vergroten.

- de ambitie van het ecologische overgangsbeleid versterken, met name in termen van vermindering van de materiële voetafdruk, afval en vervuiling, matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering, en behoud en herstel van ecosystemen en biodiversiteit, om ernstige, onomkeerbare of grootschalige sociaal-ecologische risico's te voorkomen die de sociale bescherming niet zou kunnen dekken

- **een tak "sociaal-ecologische kwetsbaarheden" in het sociaalezekerheidsstelsel institutionaliseren, waarin de bovengenoemde functies en bepaalde nieuwe uitkeringen (bijv. oogstverzekering) worden samengebracht** (zie the French Senate's proposals to build a new branch dedicated to covering social-ecological risks)

De sociaal-ecologische risicomatrix institutionaliseren als onderdeel van een "Observatorium voor Rechtvaardige Overgangen" in België

- In België een Waarnemingscentrum voor Rechtvaardige Overgangen integreren in de bestaande instellingen, naar het voorbeeld van het Waarnemingscentrum dat binnenkort in de Europese Unie wordt opgericht (EU Waarnemingscentrum voor Rechtvaardige Overgangen). Dit observatorium zou de volgende taken moeten uitvoeren:

  - op basis van de matrix monitoringactiviteiten uitvoeren om een kennisbasis over sociaal-ecologische risico's voortdurend te verrijken en bij te werken.
  - gegevens op verschillende territoriale schalen in België koppelen.
  - bijdragen tot de ontwikkeling van nieuwe indicatoren met betrekking tot sociaal-ecologische risico's en tot het verzamelen van de gegevens die nodig zijn om deze indicatoren te berekenen.
  - de lopende consultatieve en deliberatieve processen te coordineren waarbij alle belanghebbenden van het milieubeleid en de sociale bescherming op de verschillende bestuursniveaus betrokken zijn om de sociaal-ecologische risico's te karakteriseren en een sociaal-ecologisch beschermingsbeleid te ontwikkelen.
  - de opvolging en het gebruik van de Europese fondsen voor de rechtvaardige overgang in België centraliseren en coördineren

De actuariële grondslagen herzien die het evenwicht van de sociale bescherming ondersteunen in het licht van sociaal-ecologische risico's

- **Integreer milieu- en klimaatparameters** (bijv. hittegolven, pandemieën) in de actuariële en budgettaire parameters van sociale bescherming (bijv. ouderdom, ziekte, arbeidsongevallen) (zie bijvoorbeeld Actuarissen Klimaatindex en Indice actuariel climatique).

- Overweeg de integratie van criteria van verantwoordelijkheid en kwetsbaarheid voor sociaal-ecologische risico's in de definitie van persoonlijke reikwijdte, bijdragen en uitkeringsrechten.

Sociale uitkeringen en organisaties verenigbaar maken met de planetaire grenzen

- Prioriteit geven aan voordelen in natura en collectieve voordelen, in plaats van geld en individuele voordelen, om te voorzien in basisrechten en -behoeften, om reboundeffecten te vermijden.

- Veralgemening van het gebruik van milieu-, sociale en bestuurlijke (ESG) criteria in organisaties en diensten voor sociale bescherming.

- De afhankelijkheid van het sociale beschermingsstelsel van economische groei evalueren en geleidelijk vrijmaken om de financiële duurzaamheid van het sociaal-ecologische beschermingsstelsel te garanderen.

Lobby bij de Europese Unie om een kader te creëren dat de opbouw van sociaal-ecologische beveiligingssystemen vergemakkelijkt

- Het principe van een "herverzekering EU" aannemen die financiële garanties implementeert voor bepaalde sociaal-ecologische risico's, voor situaties waarin publieke systemen interveniëren en private verzekeraars zich terugtrekken.

- Europese fondsen versterken, uitbreiden en bestendigen om beter te kunnen reageren op sociaal-ecologische risico's.

- Het opzetten van een passend operationeel kader voor het opzetten van universele basisdiensten (UBS), in overeenstemming met artikel 14 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU). 14 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie.

- Neutraliseer de uitgaven voor sociaal-ecologische bescherming bij de berekening van schuld en tekort in het stabiliteitspact.

- Herziening van het institutionele kader van grondrechten om sociale en milieurechten te integreren in een participatief perspectief (pijler van sociale rechten, Europees semester, etc.)

Kennis en vaardigheden ontwikkelen om sociaal-ecologische risico's, meervoudige kwetsbaarheden en basisbehoeften te herkennen en erop te reageren

- Bevorder interregionaal, interdisciplinair, participatief, empirisch, intersectioneel, prospectief en cartografisch onderzoek naar sociaal-ecologische risico's en sociaal-ecologisch beschermingsbeleid om deze aan te pakken (zie lijst van onderzoeksrichtingen in het volledige rapport).

- Ondersteun educatie- en trainingsprogramma's over sociaal-ecologische risico's in alle sectoren van het onderwijssysteem.

Samenvatting

Grotere risico's en collectieve mutualisatie: zijn we er klaar voor?

Dit rapport stelt een denk- en actiekader voor om in België een systeem van sociale bescherming uit te bouwen dat kan omgaan met de materialisering van de sociale risico's veroorzaakt door ecologische uitdagingen, gekend als "sociaal-ecologische risico's", die sterk toenemen. Deze sociale bescherming zal zowel de oorzaken van sociaal-ecologische risico's moeten aanpakken, waaronder de schadelijke focus van het huidige overheidsbeleid op economische groei[1], als de gevolgen ervan. Dit document focust op de rol die sociale bescherming, afgestemd op de uitdagingen van deze eeuw, moet spelen in het beperken van de gevolgen van sociaal-ecologische risico's, die we "sociaal-ecologische bescherming" noemen. Het is gebaseerd op de interdisciplinaire expertise van de auteurs, een gerichte literatuurstudie, de resultaten van een participatieve workshop met de hoofden van federale instellingen die betrokken zijn bij sociaal-ecologische bescherming, en een internationaal publiek seminarie om de voorlopige bevindingen te bespreken.

In het eerste deel ontwikkelen we een "matrix van sociaal-ecologische risico's" die laat zien waarom en hoe sociaal-ecologische risico's verschillen van sociale risico's zoals die sinds de industriële revolutie worden begrepen.Het tweede deel schetst de conceptuele veranderingen die de transformatie van het sociale risico met zich meebrengt in het hart van het sociale beschermingsstelsel en evalueert de revoluties die het moet ondergaan om het hoofd te kunnen bieden.Het derde en laatste deel belicht de grote projecten die de komende jaren moeten worden ondernomen om dit te bereiken, zowel vanuit strategisch oogpunt als wat betreft de actualisering van de instrumenten voor sociale bescherming.

Sociaal-ecologische bescherming kan deze risico's niet simpelweg afdekken, zoals het geval zou zijn voor probabilistische gevaren zoals traditionele sociale risico's. Het rapport laat zien dat sociaal-ecologische bescherming zal vereisen dat politieke en publieke instellingen de fundamenten van hun instellingen en besluitvormingsproces aanpassen aan de complexe aard van het risico waarmee we nu al worden geconfronteerd. Volgens klassiek onderzoek naar paradigmaverschuivingen gebeurt dit niet van de ene op de andere dag. Aanvankelijk worden verschillende paradigma's en praktijken over elkaar heen gelegd en bestaan ze naast elkaar, totdat afwijkingen

1 Zie Laurent (2024)

van het dominante paradigma zich uiteindelijk opdringen als de norm, wat leidt tot de verschuiving naar het nieuwe paradigma (Galgóczi en Pochet, 2023). Dit rapport is bedoeld om een bijdrage te leveren.

Er moet ook worden opgemerkt dat, hoewel de discussie hier specifiek op België is gericht, het niet de enige discussie is die aan de gang is. Discussies en debatten beginnen plaats te vinden op Europees niveau, in bepaalde lidstaten (Frankrijk, Spanje, enz.) en in multilaterale internationale instanties (OESO, IAO, enz.). De dynamiek neemt toe en het is interessant dat de Belgische discussie bij de eerste is.

De sociaal-ecologische risicomatrix

Het eerste deel van het rapport introduceert een originele sociaal-ecologische risicomatrix en de conceptualisering van risico's die daaraan ten grondslag ligt.

Definitie en dimensies van sociaal-ecologisch risico

We onderscheiden **twee soorten sociaal-ecologische risico's** die samenhangen met twee fundamentele veranderingen die aan de gang zijn: de **risico's van biofysische transformatie** enerzijds en de **risico's van sociaal-technische transitie** anderzijds.

- **Biofysische transformatierisico's** houden verband met de sociale effecten van extreme gebeurtenissen (bijv. Overstromingen, hittegolven, pandemieën) en langzame gebeurtenissen (bijv. Stijgende zeespiegel) die het gevolg zijn van de antropogene destabilisatie van de biosfeer.

- **Socio-technische overgangsrisico's** zijn gekoppeld aan de sociale effecten van reacties op biofysische transformatierisico's. Ze dekken niet alleen de directe effecten van milieubeleid (bv. Introductie van emissiearme zones, subsidies voor thermische renovatie van woningen, energie- of koolstofbelastingen), maar ook de indirecte effecten van dit beleid (bv. Herconfiguratie van de arbeidsmarkt, veranderingen in de beschikbaarheid en kosten van goederen).

De sociaal-ecologische risicomatrix stelt voor om deze twee soorten risico's voor de Belgische bevolking op te sommen en te karakteriseren, met behulp van een gemeenschappelijk analytisch kader. Dit raamwerk is gebaseerd op een multidimensionale conceptualisering van risico's (zie Figuur 1), volgens welke een risico het gevolg is van de dynamische interacties tussen een **gevaar** (dwz een onzekere gebeurtenis of trend waarvan het optreden waarschijnlijk verlies of schade aan sociaal-ecologische systemen zal veroorzaken) en de **blootstelling** en **kwetsbaarheid** van menselijke en ecologische systemen voor dit gevaar. Blootstelling komt overeen met aanwezigheid op plaatsen of situaties die nadelig kunnen worden beïnvloed door het gevaar. Kwetsbaarheid verwijst daarentegen naar de neiging of aanleg om nadelig te worden beïnvloed door het gevaar.

FIGUUR 1 DETERMINANTEN VAN SOCIAAL-ECOLOGISCHE RISICO'S

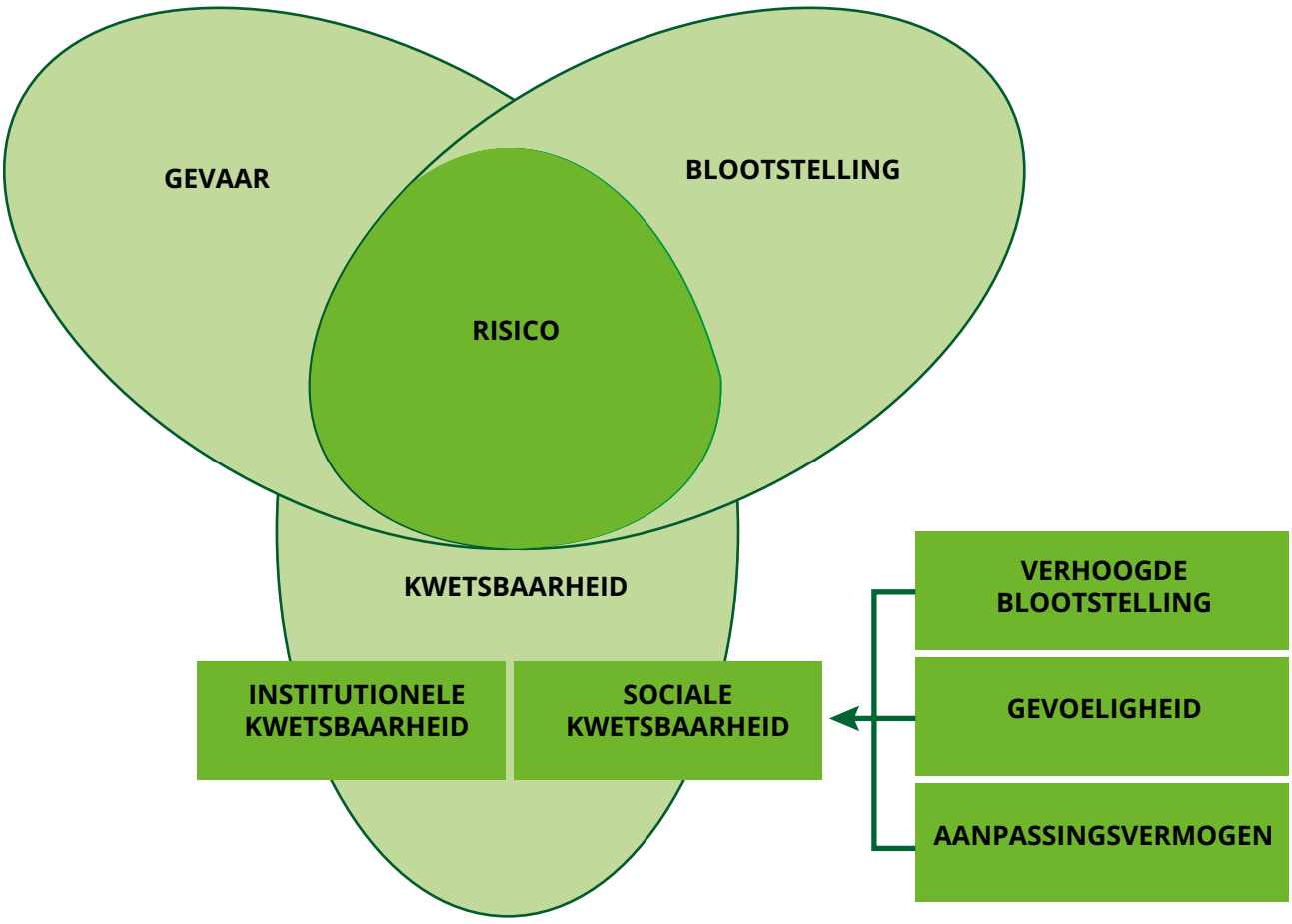

Een origineel kenmerk van het raamwerk dat we voorstellen is dat het twee vormen van kwetsbaarheid overweegt: **sociale kwetsbaarheid** en **institutionele kwetsbaarheid**.

De eerste betreft de **directe kwetsbaarheid van individuen of sociale groepen**, als gevolg van een combinatie van de gevoeligheid, verbeterde blootstelling en aanpassingsvermogen van deze individuen of groepen. Gevoeligheid en verhoogde blootstelling weerspiegelen respectievelijk persoonlijke kenmerken (bijv. Leeftijd, gezondheid) en de fysieke omgeving (bijv. Huisvesting, aanwezigheid van doorlatende oppervlakken) die de neiging voor mensen vergroten en de dingen waaraan ze zijn gehecht om nadelig te worden beïnvloed door het gevaar, terwijl het aanpassingsvermogen komt overeen met het vermogen van mensen om zich voor te bereiden, erop te reageren en te herstellen van een gevaar. Adaptief vermogen is voornamelijk gekoppeld aan een sociale en materiële situatie (bijv. Inkomensniveau, opleidings- en bewustmakingsniveau, intensiteit van sociale banden).

De tweede vorm van kwetsbaarheid die wordt overwogen, heeft betrekking op **de kwetsbaarheid van de instellingen** die de inspanningen van individuen en sociale groepen ondersteunen om zich voor te bereiden op, te reageren op of te herbouwen vanuit gevaren, en meer in het algemeen die van de instellingen die duurzame sociale samenwerking bieden. In die zin zijn de financiële crisis en de fiduciaire crisis van de sociale staat, die respectievelijk het gevolg zijn van de geleidelijke belemmering van de belangrijkste functies van de sociale staat (toewijzing, herverdeling, stabilisatie) onder invloed van milieucrises en van het wantrouwen van burgers in het licht van wat zij als onrechtvaardig milieubeleid beschouwen (bijv. gele hesjes), zijn twee belangrijke factoren van institutionele kwetsbaarheid. Aan de ene kant kunnen traditionele verzekeringssystemen worden verzwakt of ontoereikend als gevolg van eerdere rampen, en aan de andere kant kunnen inspanningen om mensen te helpen worden beperkt door wantrouwen jegens de overheid of verkeerde informatie die het publieke debat vervuilt (zoals in het geval van de FEMA-dienst in de VS die in het najaar van 2024 wordt geconfronteerd met orkanen Helene en Milton).

Op basis van deze conceptualisering van risico's kan sociaal-ecologisch risico worden weergegeven met de volgende vergelijking:

Risico = Gevaar × Blootstelling × (Sociale kwetsbaarheid + Institutionele kwetsbaarheid)

waarbij **Sociale kwetsbaarheid = (Verhoogde blootstelling × Gevoeligheid) - Aanpassingsvermogen**

Opgemerkt moet worden dat deze uitsplitsing alleen voor illustratieve doeleinden is en het begrip van sociaal-ecologisch risico niet reduceert tot een eenvoudige kwantitatieve aggregatie. We werken niet aan het ontwikkelen van een vergelijking. In het rapport stellen we dat de karakterisering van sociaal-ecologische risico's en de definitie van sociaal-ecologisch beschermingsbeleid om ermee om te gaan, niet langer deel kunnen uitmaken van lichaamloze processen van "bestuur naar aantal" (Supiot, 2015), en roepen op tot de ontwikkeling van transdisciplinaire benaderingen die kwantitatieve en kwalitatieve methoden met elkaar verbinden.

Vanuit het oogpunt van democratisch bestuur van sociaal-ecologisch risico, moet collectieve bescherming ertegen, bekend als "sociaal-ecologische bescherming"(zie Figuur 2), de leiding nemen over het resultaat van deze vergelijking. Het restrisico, dat niet wordt gedekt door sociaal-ecologische bescherming, zal leiden tot verliezen en schade die, door de capaciteit en het welzijn van bepaalde sociale groepen te veranderen, waarschijnlijk tot onrecht zullen leiden.

FIGUUR 2 SOCIAAL-ECOLOGISCHE BESCHERMING OM DE RISICO'S VAN BIOFYSISCHE TRANSFORMATIE EN DE RISICO'S VAN SOCIAAL-TECHNISCHE TRANSITIE AAN TE PAKKEN (BEWERKT NAAR FRANSOLET EN VANHILLE, 2023)

Inleiding tot de sociaal-ecologische risicomatrix

De sociaal-ecologische risicomatrix (zie Tabel 1), een hulpmiddel voor begeleiding en besluitvorming om een rechtvaardige transitie te ondersteunen, combineert de ontwikkeling van twee soorten matrix: de biofysische transformatierisicomatrix en de sociaal-technische transitierisicomatrix, beoordeeld volgens vier hoofdcomponenten: gevaren, blootstelling, sociale kwetsbaarheid en institutionele kwetsbaarheid. We leiden de vorm en het niveau van sociale bescherming af die nodig zijn om de sociale ongelijkheden en economische inefficiënties als gevolg van restrisico's tot een minimum te beperken.

We sluiten dit eerste deel van het rapport af door de toepassing van de matrix te illustreren door de analyse van drie ernstige sociaal-ecologische risico's waarmee België vandaag en de komende decennia wordt geconfronteerd: overstromingen, hittegolven en de overgang naar netto-emissie van mobiliteit.

Tabel 1 Sociaal-ecologische risicomatrix (incl. voorbeelden van biofysische transformatierisico's)

Determinanten van risico		Gevaren (1)								
		Hittegolven	Droogtes	Over-stromingen	Tsunami's	Stormen	Branden	Door vectoren overgedragen ziekten	Zoönosen 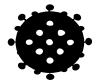	Vervuiling
Blootstelling (2)		Bijv. frequentie, duur en intensiteit van hittegolven in België								
Sociale kwets-baarheid (3)	Verhoogde blootstelling	Bijv. percentage van de bevolking dat op stedelijke hitte-eilanden woont								
	Gevoelig-heid	Bijv. percentage ouderen in de bevolking								
	Adaptief vermogen	Bijv. intensiteit van sociale banden								
Institutionele kwetsbaarheid(4)		Bijv. overbelasting van de ziekenhuis-capaciteit								
Sociaal-ecologisch risico (5)		(1)*(2)*[(3)+(4)]								
Sociaal-ecologische bescherming (6)		Bijv.: Hulp aan huis tijdens hittegolven voor geïsoleerde ouderen die aan hitte worden blootgesteld								
Impact op welzijn (7)		(6)-(5)								

De erfenis van de oorsprong of de behoefte aan een paradigmaverschuiving

Op basis van de bovenstaande matrix schetst het tweede deel van het document enkele recente conceptuele en theoretische ontwikkelingen die bijdragen aan het vormgeven van reacties op sociaal-ecologisch risico en de contouren van sociaal-ecologische bescherming.

Naar een rechtvaardige overgang? De sociale zekerheid transformeren als een structureel element van een geïnstitutionaliseerde sociale orde

We beginnen met eraan te herinneren dat sociale zekerheid een **structureel element is van een geïnstitutionaliseerde sociale orde**, opgericht in het industriële tijdperk en geconsolideerd na 1945. Deze orde is voornamelijk gebaseerd op de uitbuiting van menselijke arbeid, en ten tweede op drie “sferen in staat stellen” waarvan de grenzen met de marktsfeer verschuiven volgens de vormen van kapitalisme: 1) de sfeer van “sociale reproductie” (gezondheid, onderwijs, enz.), 2) de sfeer van “natuur”, 3) de sfeer van “macht” (staat, openbare diensten). Sociale bescherming helpt deze drie domeinen te behouden. Productivisme heeft echter de neiging deze grondslagen te verslinden door middel van een ‘kannibalistische’ vooruitgang, waardoor de levensomstandigheden op aarde in gevaar worden gebracht. Ons vermogen om de ecologische transitie tot een succes te maken, hangt af van het versterken van de domeinen die ons daartoe in staat stellen, wat de fundamentele rol van sociale bescherming onderstreept (Fraser, 2022).

Om dit te bereiken, stelt Tronto (2009) voor om de waarden die het industriële tijdperk ondersteunden om te keren, onze gedeelde kwetsbaarheid te erkennen en de “geïnstitutionaliseerde sociale orde” van de ecologische transitie te baseren op **de waarden en functies van “zorg”**, een moreel, ethisch en politiek idee, dat ze definieert als “een generieke activiteit die alles omvat wat we doen om onze” wereld “te behouden, te bestendigen en te herstellen, zodat we er zo goed mogelijk in kunnen leven. Deze wereld omvat ons lichaam, onszelf en onze omgeving, die we allemaal proberen te koppelen aan een complex netwerk, ter ondersteuning van het leven “(Tronto, 2019). Volgens deze benadering moet sociale bescherming haar sociaal-ecologische risicopreventiefuncties verder ontwikkelen (Tronto, 2012), wat een participatieve dimensie garandeert voor de belanghebbenden van het systeem (“democratische zorg”, 2023) en

met constante aandacht voor de natuur. Ter illustratie schetsen we het concept van commons (Gutwirth and Stengers, 2016) en de toepassingen ervan; dit concept is bekend in het Zuiden en verspreidt zich nu in het juridische landschap van ontwikkelde landen.

Het idee van een **rechtvaardige overgang**, waarop sociaal-ecologische bescherming moet reageren, is een soortgelijk probleem. Het Hoge Comité voor Just Transition omschrijft het als volgt: “een duurzame transitie waarvan het leidende principe sociaal-ecologische rechtvaardigheid is, waarbij sociale en participatierechten centraal staan in het milieubeleid”. Het richt zich op vier hoofddimensies :

- “zorgen voor de overgang naar een samenleving die de verwezenlijking van sociale en milieurechten voor iedereen garandeert, binnen” veilige “planetaire grenzen;
- zorgen voor een eerlijke verdeling van de inspanningen en voordelen in verband met de duurzame transitie;
- zorgen voor veerkracht tegen natuurlijke en overgangsrisico’s voor iedereen;
- zorgen voor zinvolle, voortdurende deelname van iedereen aan besluitvormingsprocessen “(Fransolet en Vanhille, 2023).

Welke rechten? De institutionele opvatting van sociale zekerheid verleggen naar sociaal-ecologische bescherming

Het rapport kijkt vervolgens naar het normatieve en conceptuele kader dat het transnationale kader van sociale bescherming rond fundamentele sociale en milieurechten opbouwt. Kaders zoals de belangrijkste internationale juridische instrumenten spelen een essentiële rol bij het consolideren van een transnationale epistemische gemeenschap, zowel wetenschappelijk als politiek, rond sleutelconcepten zoals sociale zekerheid, sociale bescherming, rechtvaardige transitie of - op een dag misschien - sociaal-ecologische bescherming. We tonen echter aan dat, hoewel het fundamentele kader voor sociale rechten in de loop van de tijd is geconsolideerd, het mensenrecht op een gezond milieu ondanks het belang ervan kwetsbaar blijft, ook in de context van de Europese Unie. Bovendien is de integratie van burgerrechten en politieke rechten enerzijds en milieurechten anderzijds voornamelijk gevorderd door middel van jurisprudentie. Toch strekt deze integratie van burgerlijke, politieke en milieurechten zich slechts zeer indirect uit tot sociale rechten.

De **conceptuele en institutionele ontwikkeling van internationale regelgevingskaders die sociale en milieurechten integreren vanuit het perspectief van een "rechtvaardige overgang"** lijkt daarom een noodzaak. België zou in dit opzicht een leidende rol kunnen spelen, met name door een politieke bijdrage te leveren aan het "vergroenen" van bepaalde sociale instrumenten van de Europese Unie (d.w.z. ze compatibel te maken met respect voor planetaire grenzen). Een voorbeeld is de niet-bindende Europese pijler van sociale rechten (2017), die momenteel dient als referentie voor het Europese sociale beleid (Schoukens et al. 2024).

Naar een machtigende staat? Versterking van de op rechten gebaseerde aanpak met een op mogelijkheden gebaseerde aanpak om aan de basisbehoeften te voldoen

Vervolgens benadrukken we de grenzen van overheidsingrijpen bij ecologische crises, zoals blijkt uit recente pandemieën en overstromingen. Deze waarneming **benadrukt de noodzaak om de op rechten gebaseerde benadering te versterken met een op capaciteiten gebaseerde benadering voor burgers** (Sen, 1999 ; Nussbaum, 2000 ; Bonvin et Larufa, 2024) **om te voorzien in basisbehoeften** (Max-Neef, 2017 ; Fransolet et Laurent, 2025) **beïnvloed door de verwezenlijking van sociaal-ecologisch risico**.

We stellen dat het model dat de ontwikkeling van sociaal-ecologische bescherming vanuit dit perspectief het beste mogelijk maakt, in het licht van de concepten die in deze sectie zijn ontwikkeld, dat is van de ondersteunende **sociaal-ecologische staat,** die de begrippen van de machtigende staat integreert (Wallace et al., 2019) en de sociaal-ecologische staat (Laurent, 2024). Het vraagt om een diepgaande transformatie van bestuur, ook op het gebied van sociale bescherming.

FIGUUR 3 DE OVERGANG VAN VERZORGINGSSTAAT NAAR FACILITERENDE STAAT

WAT VOOR DEMOCRATISCHE CONTROLE? VERDER GAAN DAN DE SOCIALE ZEKERHEID ALS ONDERDEEL VAN EEN GEÏNSTITUTIONALISEERDE CORPORATISTISCHE SOCIALE ORDE OM VOOR IEDEREEN EEN ZINVOLLE DEELNAME TE GARANDEREN

Ten slotte pakken we, met behulp van een neo-institutionele benadering, de evolutie van de Belgische sociale zekerheid aan vanuit het oogpunt van haar economische, sociale, politieke en institutionele context. België is gebouwd op een "consociatief" model (Lijphart, 1977), zoals geïllustreerd door de socialezekerheidsarchitectuur die in 1945 werd geïntroduceerd met het Projet d'accord de solidarité sociale (Draft Accord for Social Unity). Destijds was deze socialezekerheidsorganisatie perfect geschikt voor een België dat nog steeds nationaal van aard was, met een sterk gepolariseerd politiek landschap, en gebaseerd op een industrieel productiemodel en een uiterst conservatief "gendergebaseerd systeem"[1].

Hoewel dit model decennia lang de robuustheid van het socialezekerheidsstelsel heeft verzekerd, bereikt het nu zijn grenzen. De "erfenis van de oorsprong" is ongetwijfeld het belangrijkste institutionele obstakel voor de uitvoering van een diepgaande hervorming van de Belgische sociale bescherming die waarschijnlijk een consistent antwoord zal bieden op het sociaal-ecologische risico. De transformatie van socialezekerheidsinstellingen hangt uiteindelijk af van het vermogen van de sociale partners om onvoorwaardelijk een sociaal-ecologische benadering van het bestuur van socialezekerheids- en economische en sociale overlegorganen aan te nemen,

1De man wordt gezien als een fulltimewerker, wiens vrouw thuis afgeleide rechten geniet.

en / of van het vermogen van de overheid om bredere en diepere deelname aan de structuren die zijn ontworpen om te reageren op sociaal-ecologisch risico, zoals gevraagd door het Verdrag van Aarhus (UNECE, 1998).

Terwijl werknemersvertegenwoordigers oprecht bezorgd zijn over de risico's van biofysische transformaties en hun verzachting, vervagen hun posities wanneer ze de risico's van sociaal-technische overgangen moeten aanpakken, zoals herstructurering in verband met milieubeleid. Wat werkgevers betreft, komen de kwesties die worden uitgedrukt in verband met sociaal-ecologische risico's meestal neer op overwegingen van kosten en concurrentievermogen (Fransolet et al., 2024). Bovendien zijn zowel werkgevers als werknemers terughoudend om sociaal-economische bestuursstructuren open te stellen voor deelname van andere spelers, ongetwijfeld vanwege de consociatieve wortels van de Belgische sociaal-democratie. Wat ten slotte de politieke besluitvormers betreft, ontvouwt de democratisering van de reacties op sociaal-ecologische risico's zich in een context die wordt gekenmerkt door spanningen tussen consociatief federalisme en democratische innovatie. En hoewel de Belgische parlementaire vergaderingen geleidelijk belangstelling tonen voor democratische vernieuwing, vormt het huidige constitutionele kader een belemmering voor de institutionalisering van instrumenten voor participatieve democratie in het besluitvormingsproces.

Het is daarom belangrijk om **verder te gaan dan de sociale zekerheid als onderdeel van een geïnstitutionaliseerde corporatistische sociale orde om voor iedereen een zinvolle deelname te garanderen** (Armeni, 2023).

De bouwstenen van sociaal-ecologische bescherming voor een rechtvaardige overgang

Op basis van de sociaal-ecologische risicomatrix (deel I) en de vooruitzichten voor de transformatie van de sociale zekerheid in sociaal-ecologische bescherming die voldoet aan de vereisten van een rechtvaardige overgang (deel II), brengt het derde en laatste deel van het rapport de leidende beginselen naar voren van bestuur waarvan wij vinden dat het moet worden toegepast op sociaal-ecologische bescherming, samen met concrete instrumenten die kunnen worden ingezet voor de uitvoering ervan.

Te beginnen met grondrechten en basisbehoeften om strategieën te definiëren om te reageren op sociaal-ecologisch risico

Aan het einde van de matrixpresentatie stellen we dat elk sociaal-ecologisch risico een of meer basisbehoeften en grondrechten van bepaalde individuen en sociale groepen bedreigt. Als gevolg hiervan beïnvloeden de risico's van sociaal-technische overgangen in het algemeen de werkgelegenheid en het inkomen en ondermijnen ze het recht op waardig werk. Als we kijken naar de risico's van biofysische transformaties, zoals zware overstromingen, zien we dat ze de toegang tot drinkwater of voedsel, fatsoenlijke huisvesting of werkgelegenheid en inkomen voor boeren in gevaar brengen, wat allemaal fundamentele behoeften en rechten zijn - ook al landbouw is een sector die een grote overgang moet maken naar ecologisch duurzame productievormen. De uitdaging voor sociaal-ecologische bescherming is **daarom om aan deze behoeften te voldoen en deze rechten te waarborgen, op een manier die de overgang naar een economie die de planetaire grenzen respecteert, bevordert. Deze manier om de vraag in te kaderen vereist de ontwikkeling van "integrale" strategieën** (zoals de One Health-strategie) die rekening houden met een reeks transversale criteria.

Vanuit dit oogpunt is de eerste revolutie die vereist is door sociaal-ecologische bescherming een vernieuwing van het openbare optreden in termen van **burgerparticipatie in sociale bescherming**, indispensable pour renforcer la résilience sociale et institutionnelle wat essentieel is voor het versterken van de sociale en institutionele veerkracht in het licht van sociaal-ecologische risico's. Hoewel expertise en wetenschap kunnen proberen de onzekerheden in verband met blootstelling en kwetsbaarheid vast te stellen, kunnen ze het veld niet negeren als ze het vermogen van de samenleving willen be-

grijpen om te reageren op en toekomstige risico's aan te pakken, de mate van begrip en bezorgdheid binnen de bevolking willen meten en de lessen willen verzamelen van gesitueerde ervaring.

Het rapport begint met het onderscheiden, op basis van de sociaal-ecologische risicomatrix, van verschillende besluitvormingssituaties die democratisering vereisen, vooral wanneer in een dynamische context waardeconflicten de overhand hebben binnen de samenleving. Wanneer onwetendheid de overhand heeft, zowel wat betreft kennis van blootstelling en kwetsbaarheid als wat betreft de toe te passen waarden, moet het voorzorgsbeginsel altijd de overhand hebben (Petit et al., 2022).

Het rapport bevat vervolgens de criteria voor **"zinvolle" deelname**, ontleend aan het internationaal recht en met name het door België geratificeerde Verdrag van Aarhus: inclusiviteit, volkscontrole, weloverwogen oordeel, transparantie van procedures en overdraagbaarheid van innovatieve oplossingen. Als voorbeeld beschrijven we de inspirerende praktijk van experts door ervaring in federale overheden, evenals de workshop die wordt gehouden als onderdeel van het huidige project met vertegenwoordigers van socialezekerheidsorganisaties en FOD's (die ons team er met name toe hebben gebracht de sociaal-ecologische risicomatrix met de institutionele kwetsbaarheidsdimensie).

Maar afgezien van de uitdagingen om burgers bij de besluitvorming te betrekken, is er meer radicaal een omkering van de beginselen van top-down governance nodig, ten gunste van **reflexief bestuur**, dat gebruikmaakt van en steun biedt aan de door de burgers gesitueerde ervaring, om oplossingen voor sociaal- ecologische risico's. Juist deze capaciteit ontbrak de verzorgingsstaat bij pandemieën en overstromingen. In dit opzicht biedt **juridisch experimentalisme** (Lamine, 2018) actiemogelijkheden voor overheidsinstanties die fundamenteel verschillen van die in moderne staten: de ontwikkeling van collectieve oplossingen zou dus gebaseerd zijn op de betrokkenheid van actoren ter plaatse die in contact staan met de realiteit en zou worden belast met het definiëren van de te bereiken doelstellingen en vervolgens toezicht houden op een experimenteerproces om collectieve oplossingen te testen en vervolgens aan te passen aan complexe problemen waarvan de contouren voortdurend evolueren. Om de weg naar sociaal-ecologische bescherming te bewandelen, moet sociale bescherming een diepgaande institutionele transformatie ondergaan om dit type bestuur in te zetten, in overeenstemming met de beginselen van een *machtigende staat*.

De tweede revolutie houdt in dat er meer universele beschermingssystemen worden gecreëerd, gebaseerd op nieuwe vormen van sociaal-ecologische kwetsbaarheid. De verwezenlijking van sociaal-ecologische risico's zal waarschijnlijk ieders leven beïnvloeden en zelfs verstoren, dus sociaal-ecologische bescherming zal rekening moeten houden met nieuwe, meer universele vormen van dekking. Het rapport benadrukt echter ook de noodzaak om sociale kwetsbaarheden op nieuwe manieren te identificeren, op basis van nieuwe breuklijnen. De sociaal-ecologische risicomatrix heeft aangetoond dat de directe kwetsbaarheid van individuen of sociale groepen het gevolg is van een combinatie van gevoeligheid, verhoogde blootstelling en aanpassingsvermogen van deze individuen of groepen. Het rapport ontwikkelt de voorbeelden van de gele hesjes, boeren en de situatie van migranten zonder papieren die het slachtoffer zijn van zowel de effecten van klimaatverandering in het mondiale zuiden - klimaatverandering waarvoor deze landen slechts marginaal verantwoordelijk zijn - als uitsluitingsverschijnselen in België. Voortaan kan de identificatie van kwetsbare groepen niet langer gebaseerd zijn op één enkele dimensie en beperkt blijven tot vooraf bepaalde categorieën zoals demografische groepen (bijv. Ouderen, vrouwen, kinderen) of sociaal-economische groepen (bijv. Huishoudens met een laag inkomen, migranten, werknemers in sectoren die herstructureren). Dit vereist intersectionele benaderingen met een genuanceerde, gecontextualiseerde en dynamische analyse van de vele factoren - waaronder territoriale factoren - die waarschijnlijk zullen combineren en leiden tot een grotere kwetsbaarheid voor sociaal-ecologische risico's (Kuran et al., 2020). Ter illustratie: het rapport bevat 18 kwetsbaarheidsprofielen die verschillen van de gebruikelijke representaties van "onrechtmatigheid" in het kader van de klassieke verzorgingsstaat (zie voorbeelden in Figuur 4). Het beveelt de kaarttool aan (zie b.v. De Muynck et al., 2023; 2022; De Muynck en Ragot, 2022), idealiter gebruikmakend van participatieve methoden, als een nuttig instrument om dit type aanpak te ondersteunen.

Figuur 4 Kwetsbaarheidsprofielen voor hittegolven in België

Colette, een gepensioneerde met een schamel pensioen die alleen woont in een oud gebouw in een dichtbevolkte wijk van Ukkel, maakt zich zorgen over de impact van hittegolven op haar gezondheid en het besluit van de regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat haar verplicht haar huis tegen 2033 te renoveren.

Cédric, een kunstenaar die tijdens de COVID-19-crisis uit zijn appartement in Namen werd gezet omdat hij de huur niet meer kon betalen, en sindsdien dakloos is, vreest de hittegolven die zijn leefomstandigheden elke zomer nog zwaarder maken.

Charlie is een jong kind met astma dat in een dichtbevolkte wijk in Luik woont. Zijn ouders maken zich zorgen over de impact van luchtvervuiling en hittegolven op zijn gezondheid.

Reinhard, een aannemer uit de Oostkantons, maakt zich zorgen over de nieuwe vaardigheden die hij en zijn werknemers moeten verwerven om te voldoen aan de groeiende vraag naar duurzaam bouwen. Ook maakt hij zich zorgen over de moeilijkheden waarmee hij zijn werk kan uitvoeren tijdens de hittegolven, die steeds frequenter, langer en heviger worden.

Isma, een jongeman die in 2050 in het centrum van Brussel woont, maakt zich zorgen over water-, voedsel- en energietekorten die worden veroorzaakt door steeds frequentere en hevigere extreme weersomstandigheden. Hij maakt zich zorgen over de burgeroorlogen die door deze problemen worden veroorzaakt en vreest voor zijn eigen leven en dat van zijn dierbaren in deze gewelddadige omgeving, waar zoönosen en dodelijke hittegolven steeds vaker voorkomen.

Mytilus edulis, de blauwe mossel, beter bekend als de “gewone mossel”, een delicatesse die vooral in België geliefd is, leeft in een kweekvijver aan de Oosterschelde in Nederland. Gezondheidsautoriteiten waarschuwen voor een toename van de besmetting van deze weekdieren met Vibrio-bacteriën, die potentieel gevaarlijk zijn voor de mens, als gevolg van warmere kusten en hittegolven, maar ook voor een toename van antimicrobiële resistentie bij deze bacteriën.

De derde revolutie, en een belangrijke in België, betreft de noodzaak om te reageren op **institutionele kwetsbaarheden** voor sociaal-ecologische risico's, die de bovengenoemde participatieve workshop benadrukte in het licht van de ervaringen met de COVID-19-pandemie en de overstromingen van 2021 (Lefèvre, 2024) . De huidige bevoegdheidsverdeling tussen de verschillende entiteiten in België werd duidelijk gezien als een moeilijkheid door de spelers die tijdens de workshop werden geïnterviewd, en roept op tot flexibele en innovatieve oplossingen om te reageren op sociaal-ecologisch risico, waaronder een reorganisatie van onze institutionele opzet. Institutionele kwetsbaarheden vereisen aanpassingen in de interventieschaal, tussen het internationale, Europese, federale, regionale en lokale niveau, evenals betere coördinatie, zowel verticaal als horizontaal, tussen beleidssectoren die niet gewend zijn om samen te werken. We presenteren het voorbeeld van **medische centra** in België, die bijdragen aan het opbouwen van veerkracht tegen sociaal-ecologische risico's door eerstelijnsgezondheidszorg te organiseren met en dichtbij burgers, rekening houdend met hun onmiddellijke en concrete sociale en ecologische omstandigheden. De "paraatheid" -dimensie van sociaal-ecologisch bestuur vereist dat deze coördinatie wordt georganiseerd voordat het risico zich voordoet, om - in een toekomstgerichte benadering - het bewustzijn te vergroten en de belangrijkste spelers op te leiden, verschillende scenario's te ontwikkelen en een habitus tussen belanghebbenden tot stand te brengen.

De definitie van rechtvaardige transitie brengt sociale en milieubeleidskwesties samen. Het komt concreet tot uiting in een van de meest originele bijdragen van het rapport van de Hoge Commissie voor Just Transition (Fransolet en Vanhille, 2023, p. 111) die, op basis van de respectieve functies van sociaal en milieubeleid, een dubbele toegang tot stand brengt matrix met de contouren van sociaal-ecologische bescherming. We pleiten voor het systematisch gebruik van deze **matrix bij het ontwikkelen van sociaal-ecologische beschermingsstrategieën** en illustreren deze kort aan de hand van het voorbeeld van de Franse wet van 2 maart 2022 inzake gewasverzekering voor boeren[2].

2 WET nr. 2022-298 van 2 maart 2022 betreffende richtsnoeren met betrekking tot een betere verspreiding van oogstverzekeringen in de landbouw en hervorming van instrumenten voor klimaatrisicobeheer in de landbouw, JORF n°0052 du 3 mars 2022

Concluderend is het vermeldenswaard dat de onderzoekswereld, naast burgerinitiatieven, al naar dergelijke mondiale strategieën op verschillende gebieden heeft gekeken. We beschrijven verschillende emblematische integrale strategieën: de "**overgangsmarkten**" -strategie (Gazier en Bruggeman, 2022), rechtstreeks gekoppeld aan de risico's van sociaal-technische overgangen en gericht op het garanderen van iedereen het recht op fatsoenlijke werkgelegenheid en voldoende inkomen, en vervolgens het idee van "**sociale zekerheid voor voedsel**" (De Schutter, 2023), die reacties op de risico's van biofysische transformaties die de voedselproductie beïnvloeden, artic en de risico's van sociaal-technische overgangen die het inkomen van werknemers beïnvloeden, door het recht op voldoende en toereikend voedsel te garanderen en tegelijkertijd het inkomen van de producenten te waarborgen. Deze voorbeelden illustreren de verschillende verschuivingen die de overgang naar een machtigende staat kenmerken. Door het maatschappelijk middenveld bij de diagnose en de oplossingen te betrekken, helpen ze de impact van sociaal-ecologische risico's op de grondrechten en basisbehoeften van individuen te identificeren en te erkennen, kwetsbare groepen te onderscheiden en integrale strategieën op te bouwen om ze te garanderen, waarin sociaal- ecologische bescherming is vereist om een essentiële rol te spelen. Deze strategieën verbinden sociale en ecologische kwesties nauw met elkaar. Belangrijke succesfactoren zijn onder meer de juiste keuze van instrumentniveau (onderscheid tussen actie- en financieringskaders en het concrete niveau van uitvoering van initiatieven), het vermogen van belanghebbenden om nieuwe vormen van dialoog en partnerschap met nieuwe spelers aan te gaan, en de verticale en horizontale coördinatie van beleid.

De instrumenten van sociaal-ecologische bescherming

Dit laatste hoofdstuk belicht een reeks instrumenten voor openbare actie die kunnen worden gebruikt ter ondersteuning van de strategieën die in het vorige hoofdstuk zijn uiteengezet. Het gaat vergezeld van een tabel met reacties op verschillende sociaal-ecologische risico's die in de literatuur zijn geïdentificeerd.

Op basis van de noodzaak om door middel van sociaal-ecologische bescherming een pijler van basisbehoeften te garanderen met inachtneming van planetaire grenzen (Fransolet en Laurent, 2025), roepen we eerst op tot de ontwikkeling van een sociaal-ecologisch pact, dat op basis van de sociaal- ecologische risicomatrix, de behoeften die moeten worden gedekt en de vereiste sociale organisatie van solidariteit. Dit maatschappelijke project, dat de bepaling

veronderstelt, op basis van een deliberatief proces, van een “mand met basisgoederen” die onder alle omstandigheden voor iedereen moet worden verstrekt (Vielle en Bonvin, 2010), moet worden beheerst door twee principes: 1) de voldoening van de huidige grond heeft voorrang op die van niet-fundamentele behoeften, en 2) toekomstige fundamentele behoeften moeten prevaleren boven de huidige niet-fundamentele behoeften. De combinatie van deze twee principes houdt in dat het verminderen van de huidige ongelijkheden essentieel is om de fundamentele behoeften van toekomstige generaties te garanderen (Després en Bouget, 2019).

Vervolgens definiëren we **drie generieke criteria voor instrumenten voor sociaal-ecologische bescherming**. Om aan het eerste criterium te voldoen, volgens welke voordelen de ongelijkheden niet mogen verergeren, stellen we dat het gebaseerd is op de behoeften van de meest kwetsbare groepen dat sociaal-ecologische bescherming kan worden opgebouwd en gegeneraliseerd (Combat Poverty Service, 2023). Met dit in gedachten roepen we ook op om collectieve investeringen in diensten en infrastructuur de voorkeur te geven boven individuele subsidies, aangezien deze laatste waarschijnlijk regressieve sociale effecten zullen veroorzaken (bijv. meevaller en niet-gebruikseffecten), evenals ongewenste milieueffecten (bijv. rebound-effecten). We benadrukken ook het cruciale belang van het automatiseren en universaliseren van voordelen (Dermine en Dumont, 2022), in plaats van het versterken van targeting en conditionaliteit, om te voorkomen dat het fenomeen van niet-opnames wordt voorkomen. We vestigen ook de aandacht op de noodzaak om dagelijks na te denken over de situatie van groepen die lijden onder de digitale kloof.

Het tweede generieke criterium betreft de aanpassing van de budgettaire en actuariële parameters van de sociale zekerheid. Gezien de effecten van klimaatverandering op de arbeidsproductiviteit en een gezonde levensverwachting, en hun gevolgen voor de toekomst van het pensioenstelsel, roepen we op tot de integratie van milieu- en klimaatparameters (bijv. Temperatuur, pandemieën) in de berekening van sociale uitkeringen. Bovendien stellen we, gezien de vele studies die het verband aantonen tussen economische groei en de versnelling van ecologische problemen, en gezien het ontbreken van een solide wetenschappelijke basis die de mogelijkheid aantoont van een absolute, duidelijke en voldoende snelle ontkoppeling van deze twee parameters, de hypothese van een sterke en stabiele BBP-groei, die als de meest gunstige factor wordt beschouwd voor de financiering van het stelsel van sociale bescherming.

Het derde en laatste generieke criterium heeft betrekking op de milieuvriendelijkheid van sociale uitkeringen en organisaties. In dit opzicht houden wij vol dat, om de basisrechten en behoeften te dekken met inachtneming van de planetaire grenzen, verstrekkingen zoveel mogelijk de voorkeur verdienen boven uitkeringen, aangezien deze laatste de neiging hebben te leiden tot een toename van het verbruik die onverenigbaar is met de noodzakelijke vermindering in economisch metabolisme. Aan de andere kant, als het doel is om het inkomen te behouden, moeten uitkeringen worden overwogen voor een reeks situaties die momenteel niet onder de sociale zekerheid vallen (bv. "Overgangsinkomsten" om mensen in belangrijke sectoren van de rechtvaardige overgang te ondersteunen; uitbreiding van de werkloosheidsuitkeringen tot sociaal-ecologische situaties). Om de ecologische dimensie te integreren in het algehele bestuur van het socialezekerheidsstelsel, benadrukken we ook het belang van de implementatie van milieu-, sociale en bestuurscriteria (ESG) in socialezekerheidsorganisaties. Ten slotte worden het "Handvest voor duurzame administratie" en de "Federale Task Force voor energieklimaat" gepresenteerd als belangrijke stappen in de richting van de verankering van de beginselen van ecologische duurzaamheid binnen de publieke sector.

In het laatste deel van dit hoofdstuk belichten we een aantal instrumenten voor sociaal-ecologische bescherming op basis van hun drie hoofdfuncties: voorzien in basisbehoeften op basis van grondrechten, inkomen veiligstellen en opnemen in activiteiten en sectoren van sociaal-ecologisch belang. Om aan de basisbehoeften te voldoen, presenteren we het concept van "Universal Basic Services" (UBS), dat steeds meer belangstelling trekt voor de wetenschappelijke wereld en wiens basisidee is om aan de behoeften van elk individu te voldoen met respect voor de planetaire grenzen. Met dit in gedachten roepen we op tot consolidering van de "Europese pijler van sociale rechten" -benadering, waarvan Principe 20 stelt dat iedereen recht heeft op basisdiensten.

Met betrekking tot de inkomenszekerheidsfunctie laten we door middel van de voorbeelden van de COVID-19-pandemie en de verwoestende overstromingen van juli 2021, twee crisissituaties waarin een werkloosheidsregeling werd geïmplementeerd, zien dat de Belgische socialezekerheidswet al een zekere mate van flexibiliteit met betrekking tot sociaal-ecologische risico's. We benadrukken ook de verdere stap die de Spaanse regering onlangs heeft gezet bij het creëren van "klimaatvergunningen" om het inkomen van werknemers tijdens natuurrampen te beschermen (Sanchez-Hidalgo 2024),

waardoor hun recht op betaald verlof onder extreme arbeidsomstandigheden wordt gegarandeerd. Hoewel we de relevantie van deze regelingen onderstrepen, erkennen we ook hun beperkingen en beweren we dat ze zeker niet moeten worden gezien als een wondermiddel voor alle kwalen. De nieuwe reikwijdte en diversiteit van de gevolgen van sociaal-ecologisch risico, hun zeer hoge kosten, ook voor traditionele takken van sociale zekerheid, en de opmerking van particuliere verzekeraars dat ze na de terugtrekking van herverzekeraars steeds onverzekerbaarder worden, hebben verschillende auteurs ertoe gebracht de oprichting van een nieuwe tak van sociale zekerheid (Laurent, 2023) of een "tiende sociaal risico" (De Schutter, 2024), waarvan de vertaling te vinden is in een ambitieus rapport aan de Franse Senaat (2022). Deze hervorming, waar we in het verslag om vragen, zou er dus op gericht zijn de nieuwe problemen van ecologische uitdagingen het hoofd te bieden en tegelijkertijd een passende en duurzame sociale dekking te garanderen.

Ten slotte stellen we dat inclusie en steun voor sectoren van sociaal-ecologisch belang, twee essentiële hefbomen om een rechtvaardige overgang te bevorderen, een alomvattende, systemische benadering van de arbeidsmarkten vereisen. In een context waarin milieuschadelijke sectoren (bijv. Fossiele brandstofindustrie, intensieve landbouw) zullen afnemen, is het essentieel om werknemers de instrumenten te bieden om zich te omscholen voor sectoren van sociaal-ecologisch belang (bijv. Productie van hernieuwbare energie, energierestauratie van gebouwen, biologische landbouw, gezondheid, bestrijding van sociaal isolement). Met dit in gedachten roepen we op tot de erkenning van een "recht op herkwalificatie en opleiding" en de integratie van opleiding voor banen die bijdragen tot een rechtvaardige overgang naar al het activeringsbeleid. We stellen ook dat verlagingen van de sociale bijdragen een krachtige hefboom zijn om aanwerving in sectoren van sociaal-ecologisch belang te stimuleren. Daarnaast stellen we voor om bestaande sociale regelingen, zoals gezinsverlof of jaarlijkse vakantie, uit te breiden tot burgerlijke of economische verplichtingen bij activiteiten van sociaal-ecologisch belang, om tijd vrij te maken voor dit soort activiteiten. Een ambitieuzer voorstel in het rapport is om specifieke overgangsinkomens te creëren, ontworpen om werknemers te ondersteunen die zich willen omscholen in beroepen die bijdragen aan de rechtvaardige transitie. Ten slotte benadrukken we de noodzaak om de waarde van zorgberoepen te vergroten door verbeterde arbeidsomstandigheden, adequate beloning en betere sociale erkenning, het aanbieden van geschikte en toegankelijke infrastructuren en overheidsbeleid dat een inclusief en ondersteunend model van de samenleving bevordert.

Alleen samenlevingen met betrouwbare, democratische instellingen - die hun leden beschermen en hun verantwoordelijkheid nemen voor ecologische duurzaamheid - kunnen als echt levensvatbaar worden beschouwd, zowel sociaal als economisch. In een tijd waarin de komst van een inclusieve, empowerment van sociaal-ecologische staat, gebaseerd op strategieën voor sociale investeringen, een hoeksteen wordt van de voortzetting van onze democratieën, bedreigen autoritaire populistische bewegingen op nationaal, Europees en mondiaal niveau momenteel de democratische instellingen die het project waarschijnlijk voortzetten. Beleid gericht op het waarborgen van een duurzame wereld voor de ecologie van de planeet moet stevig verankerd zijn in de rechtsstaat. In het licht van sociaal-ecologisch risico moeten regeringen, in plaats van de rechten van sociaal-milieuburgerschap te beperken, de instellingen consolideren die iedereen in staat stellen hun volledige capaciteiten te ontwikkelen en autonomie en vrijheid te bevorderen en tegelijkertijd de afhankelijkheid en uitbuiting van kwetsbare bevolkingsgroepen te voorkomen.

SELECTIEVE BIBLIOGRAFIE

Armeni, C. (2023). What justice? The scope for public participation in the European Union Just Transition, 60 *Common Market Law Review* 60, 1027 - 1054.

Bonvin, J. M., et Laruffa, F. (2024). Transforming Social Policies and Institutions in a Capability Perspective: Agency, Voice and the Capability to Aspire. *Journal of Human Development and Capabilities*, 25(4), 575-594.

Dermine, E. et Dumont, D. (2022), "A Critical Perspective on Social Law: Disentangling an Ambivalent Relationship with Productivism", International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations, Vol. 38, Issue 3, 2022, pp. 237-268.

Dermine, E. (2023), "Towards a sustainable social law: what role for legal scholars?", International journal of comparative labour law and industrial relations, vol. 39, n° 3, 2023, pp. 315-335.

Gazier, B. et Bruggeman, F. (2022), Vers un plein emploi de transition écologique ? 11e Congrès de l'AFEP Association française d'Economie Politique 2022, Jun 2022, Amiens, France.

De Muynck, S., et Ragot, A. (2022). *Perspectives climatiques et diagnostic des risques et vulnérabilités de Forest face aux changements climatiques* (p. 67). Rapport réalisé pour le compte de l'Administration communale de Forest.

De Muynck, S., Ragot, A. et Creteur, L. (2023). *Etat des lieux des risques et vulnérabilités liés au changement climatique de la commune de Saint-Gilles sous l'angle des inégalités environnementales*. Rapport pour l'administration communale de Saint-Gilles.

De Schutter, O. (2023). Changer de boussole. La croissance ne vaincra pas la pauvreté, Paris, Les Liens qui libèrent

De Schutter, O. (2024). *Eradicating poverty beyond growth: report of the Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights*. A/HRC/56/61. https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc5661-eradicating-poverty-beyond-growth-report-special-rapporteur

Mormont, M., Franssen, A., Godelet, E., Cultiaux, J. et Delforges, F. (2010). *Les experts du vécu, des acteurs de changement*, Rapport de mission du jobcoaching des experts du vécu en matière de pauvreté et d'exclusion sociale et de leurs encadrants, Brussels.

Fransolet, A., Hudon, M., La Gioia, A., et Meyer, S. (2024). Mapping Visions of a Just Transition: A Q Survey of Belgian Stakeholders. https://doi.org/10.2139/ssrn.4969751

Fransolet, A. et Laurent É. (2025) Conceptualizing and operationalizing the Well-Being Economy: Actionable Domains and Policy Instruments for the EU. Rapport JA PreventNCD

Fransolet, A. et Vanhille, J. (eds.) (2023) J*ust Transition in Belgium: Concepts, Issues at Stake, and Policy Levers*. Scientific report on behalf of the High Committee for a Just Transition, Brussels: November 2023.

Fraser, N. (2022). *Cannibal Capitalism. How Our System Is Devouring Democracy, Care and the Planet - and What We Can Do about It*, (208p).

LIJPHART, A. (1977), *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, New Haven, Yale University Press. (ISBN 0300024940).

Galgóczi, B. et Pochet, P. (2023), Just Transition and Welfare States: A Largely Unexplored Relation, 165(3) *Sociology of Labour* 46-67 (2023).

Gutwirth, S. et Stengers, I. (2016). Le droit à l'épreuve de la résurgence des commons, *Revue Juridique de l'Environnement*, 2016/2, 306-343.

Kuran, C. H. A., Morsut, C., Kruke, B. I., Krüger, M., Segnestam, L., Orru, K., Nævestad, T. O., Airola, M., Keränen, J., Gabel, F., Hansson, S., et Torpan, S. (2020). Vulnerability and vulnerable groups from an intersectionality perspective. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50, 101826. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101826.

Lamine, A (2018). *L'expérimentation institutionnelle au service de la démocratie ? Introduction théorique et analyse de deux initiatives en cours*. SMart Research in Progress ; 5 (2018) 56 pages.

Laurent, É (2024). Pour l'État social-écologique : Le bel avenir de l'État providence, Paris, Les liens qui libèrent.

Laurent, É. (2023). Économie pour le XXIe siècle : Manuel des transitions justes. La Découverte.

Lijphart, A. (2012). *Patterns of Democracy*. Yale University Press.

Max-Neef, M. (2017). Development and Human Needs. *In Development Ethics* (pp. 169-186). Routledge.

Nussbaum, M. (2000). *Women and Human Development: The Capabilities Approach* (The Seeley Lectures), Cambridge, Cambridge University Press.

Schoukens P., Spasova S., De Becker E., Haapanala H. et Marenco M., *Improving Access to Social Protection in the European Union: a proposal for further action*. OSE Paper Series, Research Paper No. 64, June 2024, 54p.

Sen, A. (1999), *Development as freedom*, Oxford paperbacks, Oxford, United Kingdom.

Service de Lutte contre la pauvreté, la précarité et l'exclusion sociale (2023), Avis 'Transition juste et pauvreté' ; Contribution pour la Conférence des 8 et 9 novembre 2023 pour une transition juste en Belgique, Bruxelles

Sénat. (2022). Construire la sécurité sociale écologique du 21è siècle. https://www.senat.fr/rap/r21-594/r21-5941.pdf

Tronto, J. C. (2019). *Un monde vulnérable, pour une politique du care* (p.240). La Découverte.

Tronto, J. C. (2012). *Le risque ou le care ?*, Paris, PUF, 2012, 52 p.

Tronto, J.C. (2023) Can democratic care save our Planet. I*n Revue philosophique de Louvain*, 120/1.

Lefèvre, V. (2024). La démocratie face aux " crises " globales. La Belgique entre unité et divisions. Courrier hebdomadaire 2619-2620, 123 p.

Vielle P. et Bonvin J.-M. (2010), « Des droits sociaux communautaires – Renégocier un nouveau "panier de sécurités" pour les citoyens européens », in *Revue belge de sécurité sociale*.

Vielle, P. (2022). Un régime de protection sociale au service de la transition climatique. Contribution de la pensée écoféministe. *Annales de droit de Louvain* 31-48.

Wallace, J., Brotchie, J. et Ormston, H. (2019), *The Enabling State: Where are we now? Review of policy developments* 2013-2018, Carnegie UK Trust